

Ведмідь (Сестричка Мелася)

Марко Вовчок

* * *

Від Падолиста:

Отже, "Ведмідь" — це той самий твір "Сестричка Мелася", тільки під іншою редакцією. І, гадаю, він — таки оригінальний. Либонь, редактор повважав черговий Марка Вовчків твір за складним (через ніби-то "застарілі", маловживані або й зовсім віджиті українські слова), тому і вдався до такого "цензурування". Чомусь і назва була йому не до вподоби... Через що не забарився і її замінити.

* * *

Стояла собі у полі, коло гаю, одна козача пасіка. А вже ж, мабуть, усі знаєте, що се за річ пасіка? Може, довідувались часом там меду, аж вам бджоли... а то й мед іншим знов часом?

Ся пасіка була огорожена лісою з лози, і в огородь загородив козак аж сім високих, старих, коренатих дубів і восьму вербу гіллясту — хто побачить було вербу тую, то кожен спитає, як вона вросла тут сама, поміж дубів величних, проста та весела, а верба щовесни давала віду, що хоч сама вона поміж дубами, та добре їй рости тутеньки, бо росла вона, угоняла хутче козакова унука Михайла, — кажу Михайла, бо він не любить, як хто його покличе Михалко, і не дочуває, хоч удесяте гукніть, а як покликати "Михайло" — зараз він наче вродиться поперед вами у широкорукавій білій сорочці, у незмірних шароварах, у червоному поясі — у тому самому поясі, що він його сам купив у ярмарку аж у Кролевці. Тоді ж купив він і чоботи свої з червоним закатом, і ту шапку чорну, що він її дуже прилюбляє й омалененько бере на себе, і що як візьме її, то дід сміється і каже: "Гледи, Михайло, гледи! Рознесуть твою славу шапку лакоми бджоли на мед!" Білявенька, русявенька босоніжка, Михайлова маленька сестричка Мелася, як почує, що дід говорить, і сміється, зараз собі теж піддзвонює. Тільки Михайло посміху не потурає, низько насува шапку чорну на чорні брови і походжає сам оддалік, як гетьман поперед ворогом. Оце ж, кажу, як покликати його поважненько "Михайло", зараз він наче вродиться і, одтрушуючи своє чорнорусе волосся і поглядаючи своїм хорошим поглядом, спитає звичайненько: "Чого вам треба?", і коли вам діда треба, він зараз побіжить і приведе старого од вуллів, а коли вам треба сестрички Меласі, він примчить Меласю-сестричку; часом Мелася буде соромитися і сховається у траві, або за вулій, бо Мелася маленька, як вузлик, і скрізь може приховатись, а до того ще вона має надію, що як собі затулить хоч одне вічко (обох вона ніколи у світі не затулить, — хоче все бачити) — хоч одне вічко затулить, то й не знайде її ніхто, — а Михайло таки відшукає і як не вговорить йти доброхить — Мелася своєю волею живе, — то схопить її та й принесе жваво, й браво, й сміючись, хоч, може, Мелася й щипнула по дорозі. Чому ні? Одна люба, тиха дівчинка вкусила мене колись до живої крові, як я силоміць піднесла її на руки. Не гарно кусатися, нема що казати, не гарно, та не гарно теж і

силувати. Не став би й Михайло сестричку кривдити, якби вона справді гнівалася, – ні, Мелася не з гніву так чи так боронилася, а тільки з самого сорому, бо страх була Мелася соромляжа, і як заглядить чужого чоловіка, то не те що личечко, а і ніжечки, здається, малесечкі порум'яніють втікаючи, і ви не знаєте самі, що се втекло від вас: чи зайчикок стрибнув, чи пташечка пурхнула, чи дівчинка зникла, не можете ви собі виявити істно, ані людям виписати добре, – а коли б же чули ви, як Мелася вимальовує вас і вашу одежину, і похід, і погляд! Вона встигла вас і зобачити, і розгледіти, і так вималює словами, що удруге вас пізнають усі в хаті, коли увійдете: "а, се той добродій, чи тая добродійка, що Мелася розказувала". Хоч се, бачите, трудно, а я таки вам радитиму з Меласею признакомитись, бо вона розумна дівчинка і багато дечого знає, і така ласкавенька, що й вас дечому навчить. Якого пісень славних вона співала, якого казочок потішних вміла, і не то що дорогу в Київ – знала вона навіть, кудю в Херсон братись.

Оце ж козак старий – звали його Загайний, – погородивши загородь, постановив вуллів чимало – було їх там наче снопків на добрій ниві; і вже не полічу, мабуть, скільки багато тепер у його їх придбано, – мабуть, багато та й пребагато, бо рої там роїлися виборно так, що тільки не подивуйте у лиху годину, виборно роїлися! Було раз у раз чути: "рій!" "летить!" "від поля!" "від гаю!" То Михайло скрикне: "рій!", – а Мелася за ним, як у дзвоники перебиває: "рій-рій! рій-рій!", то знов Мелася зачастить: "летить-летить, летить-летить!", а Михайло біжить вивіряти, чи правда; то знов дід, плетучи кошик, наче духом вгадає, що рій надлітає, і йде його накривати. Страх якого діла було в пасіці! У кутку дід там заплів хижку з лози, Михайло покрив її соломкою гарно, а Мелася промела коло дверей і сказала: "Оце вже й зовсім теперки!" Дід насадив і калину, і бузину, і рожу гошу з Михайлом, а Мелася насіяла всячини, і усе прийнялося, зійшло і проквітало одмішне і перемішне, як у празнику люди, на диво Меласі, що, каже, сіяла усе окрімішне ряд по рядочку, а зійшла така мішанина. Михайло на сю річ сестриччину мовчить, бо не хоче змагатись з дівчинкою маленькою, мовчить та тільки дивиться, як рожка, хиллячись з гіллячки, наче питає, чого се так підкотивсь до неї, хорошої, низенький василечок, а василечок низенький, неважаючи на питання, викида квіточок не в свою силу василечу, одбившись від свого роду, других василечків, що їх заступали задирливі купчаки; листатий любисток тут побратавсь з жменькою конопель, а конопля знов побралася між маки повні, а маки знов угнали у волоський горох, а скрізь усюди колоски постріляли житні, де один, де два, а де й посімейкою, і вже як де посімейка, то й перенадила за собою і куколю червоного і синіх волошків. Чи теж мало зілля несіяного, непроханого й некоханого нагодилося у дідову пасіку – і над усім літають бджоли гудучи. Славно у тій пасіці! Дихать – не надихаться! Легко – вільно! Куди глянеш, усе поля широкі, чисті, і по полях дуби – зрідка дуб об дуба, як намети розкинуті проти сонця; у село шлях звивається, а села самого не видати за могилою стрімчастою, – видати тільки від схід сонця гай здоровенний, темний.

Славно було літувати у пасіці Михайлу з дідом, і Мелася маленька, покинувши мати з старшою сестрою домовати, сама прителішилася до дідуса і хазяйнувала у його в

пасіці: співала пісень, ходила по полю збирати полуниці, розбила два горщатка і одну мисочку, теж бджоли доглядала, так що аж, незвичайні, кусали її і тим робили часом з любенького личенька навіть що: з одного боку глянь – Мелася, її щічка, її вічко, а з другого боку глянь – якийсь дутик. Уставала Мелася раніш од усіх і лягала од усіх пізніш, бо, пораючись у дідусевім хазяйстві, було їй, вже казано вам, такого діла, що ой-ой!

Отже, одного вечора, втомившись, лежав Михайло на траві у пасіці і дививсь у небо. Вже зорі поскакували і тонесенький серпок місяцевий блищав над дубом, ніби зачепивсь за кучеряву гіллячку. Мелася, теж втомившись, лежала й ворушилася, дрімала й питалася, чого се досі діда нема. А діда як нема то й нема, – і вдалині не видно.

Пішов дід того вечора у село та чогось дуже довго забаривсь у селі, бо вже ніч глуха, зорі зорять, серпок високо підбився, Михайло заснув, а діда усе нема! І не чути – усе тихо! Коли ж разом земля загула від гаю, і щось важке наближається до пасіки. Таке важке, таке важке, таке важке, що й не зважити на вазі! От воно – от воно! Поронило лісу, суне поміж вуллів, й вулля валить, і квітки давить, і рожу й калину ламле, і дуба кріпкого втрухнуло минаючи – господи-світе! Що ж ви думаєте? Страшений, патлатий, важкий ведмідь одвідав!

Що робити Меласі? Дрімота одлетіла, немов спутана птиця, і ручечки у жаху, у страху зчепилися. Страшний-страшний гість! Нема порятунку! Братік Михайло коханий! Як тебе рятувати?

Михайло спав солодким сном коло самої хижки, коло дверей, коли чує – трепечущі малесенькі рученятка обвилися коло його, наче ціпка хмелинонька, і голосочок шепоче: "Братіку! братіку!"

– А що? – спитав він, не відмикаючи очей сонливих.

– Ходи, ходи, братіку! О, ходи ж бо, ходи у хижку, бо я тут сама боюся – ходи, братіку, ходи!

І малесечкі рученятка тягнули його сонного з усієї своєї маленької сили, і слюзи палючі капали на його від жаху та від трусу, і сердечко маленьке колотилося коло його вірненьке та щиреньке, а він сонний переступив два ступні ті у хижку безважливо і знов припав, сном поклонений. Він не чув, як трепечучі рученятка дурно мучилися і хрумтіли, щоб його піднести, і не чув тихенького, гіркого плачу.

А ведмідь, наче господар, посува та оглядає, де кращий вулій, солодший мед, і як впав йому в око такий, зараз він лапу патлату туди, видира і лакомиться.

О Боже, Боже! Коли б же Михайло спав, не прокинувся, коли б же! Що буде, як він прокинеться? Він не послуха маленької, піде на ведмедя. Боже, Боже! Зараз ведмідь з'їсть її – зараз!

Чи ж буде ситий він з неї? Хоч би ситий він був та братіка не зайняв. Дарма, нехай її з'їсть – нехай братіка не займає!

Рученятка маленькі зчеплялися міцніш, і слюзи лилися ревніш.

А страшний ласач патлатий учища та й учища мед собі поволі й по роздоллі – часом

подивиться на серпок місяцевий угорі, ніби кажучи: "Ти, серпку, добре мені світиш"; часом ніби попрослухає: "Здається мені, дівчинка тут десь плаче".

Лихо-лихо! Як вже не розбилось у дріб'язочки маленьке сердечко, колотяться такеньки швидко та довго!

Коли ведмідь кашлянув – ждати, що зареве. Ні! Він пав долі, та як почне необачний патlach викочуватись та вивалюватись по траві.

Маленькі рученятка вхопилися за сонного брата, трохи не вломилися, а піднесли його трохи й сунули у хижку і зачинили там.

– Що таке? Що таке? – скрикнув молодий козак, прокинувшись, може, трохи і злякавшись, і потрушуючи двері. – Відчиніть-бо! Що таке?

– Братіку коханий, нічого – се я, се я, – одказував йому голосочок.

– Відчини-бо, Меласю, – скрикнув знов Михайло, – нехай я дверей не псую!

І знов потрушує дверима.

– Братіку, – каже маленька, – братіку! – і оглядається округи, і бачить: ведмідь устав, і слухає, і наче чигає на неї, і от наче засміявся – цокнув зубами білими. – "Пусти, пусти, Меласю!" – кричить Михайло, і двері відскочили, маленька, як снопок, впала, а ведмідь знов цокнув білими зубами.

Тут такий розкотивсь викрик голосненький, та дзвінкий, та тонкий, що Михайло метнувся назад, а ведмідь чимдуж покотив до гаю, вгинаючи під ступою землю. І як Михайло схаменувся, і підвів малу сестричку, і розпитав, вже не було нікого ані видко, ані чути, і дарма вони насторожали вуха, і здержувалися дихати, прислухаючись та сидячи укупі близько. Тихо усе було. Місяць світить, зорі сяють.

– Розкажи ж бо, Меласю, розкажи усе мені, усю подробицю, як було, – говорив Михайло до сестрички.

– Ні, ні! О, се ні! Ще боюся! – одказувала Мелася.

– Яка ж ти жахлива, Меласю! – каже Михайло, всміхаючись.

– Ой-ой! Ой-ой! – одказує Мелася й пригортається ближче та тісніш, як о скарбу одрятованого, знайденого.

Місяць вже ледве легенько світив, зорі вже ледве помаленьку блискали, коли вони зачули пісню козацьку, наче дзвінок розбитий, або струну перебиту, і забачили у далині постать людську – се дід ішов та співав. Зараз вони до його назустріч, а він сміється та й каже: "А що, дітки, знудилися, мабуть, без старого діда, ге? Сон, мабуть, неспокійний мали, ге? Не можна, не можна було мені повернутись раніш, товариша давнього стрів – забарився.

І дід знов почав наладжувати козацьку пісню:

Як були ми, козаки, на морі,

Як були ми, козаки, на роздоллі.

Унадились ми, козаки, до невірного турка.

Ідучи й киваючи головою справа уліво собі у повагу та обриваючи козаків перебитим голосом то у море, то у роздолля, або межі турка невірного.

– Діду! Діду! – каже Мелася, – у нас ведмідь був.

- От, діду, - говорить Михайло, - Мелася завіряє, що ведмідь був у пасіці. Я спав міцно дуже, коли вона мене схопила, вкинула у хижку, й зачинила і перелякала. Кричу: "випусти!", не випуска, - мусив попусувати двері у хижці - вискочив, вона як скрикне, як верескне, аж у очах в мене ясно зробилося, наче вистрелили у вухо; схаменувсь, бачу, вона лежить в мене під ногами, нікого нема, вуллі долі попадали, трава пом'ята, кущі поламленії. Каже вона, присягається, що ведмідь ніби був.

Дід усе приспівував спершу та всміхавсь, а як дійшло до "вуллі долі, кущі поламлені", то дід промовив "гай-гай" і придав ходи.

- А щоб ти не діждав вже довіку меду й покуштувати, лихий патлачу! - проклинав дід, підносячи та ставлячи вуллі, як треба, - бач якого наробив клопоту та шкоди! - а Михайло, помагаючи дідові, радив рушницю придбати добру на прийшлі часи і в думці вже націлював у ведмедя страшного з великою втіхою. А Мелася малесенька, ходячи за обома їми услідок, удесяте оповідала, як той усе трошив і валив, як покачувався і цокав зубами білими, і як мед вчищав, і як наближувався-наближувався... ближче-ближче... а в самої Меласі оченятка блищали й сяяли племенистій, ніж ті зірочки у небі, що вже їх виблиск згасав та згасав, бо вже починало дніти — хутко й стяга рожева запалала від схід сонця.

- Ну ж, Меласю! Дівчина, так дівчина, на диво здана! - каже дід, всміхаючись та глядячи у сяюче личенько перемучене. Дарма що з личенька спала, а справдешня козачка! Чи ж не диво, що така цяпочка хотіла ще брата боронити та визволяти проти ведмежого зуба! Чи ж не диво, що така безсилочка прогнала й настрахала ведмедя страшного?

Перше, то не диво здавалося Меласі, бо братік коханий і любий. як же його не боронити? А друге, то, мабуть, уважала Мелася за диво потішне й не нікчемне, бо як згадувала про його, зараз червоніла і зараз сміялася веселенько і, може, трохи хвастливенько.

- Меласю-сестричко! Коли ж я тебе боронитиму? - питав часом Михайло, як розпалений, оглядаючись, чи нема де чого страшного або трудного, щоб його знівечити. - Коли мені доведеться тебе визволяти?

І лягав спати Михайло, може, не раз з потайною надією, що от ведмідь знов одвідає, і вночі не спав, прислухавсь, і бравсь за рушницю, що собі купив - тільки ще досі, чутно, не діждав патлатого він гостя-одвідача.

- О, братіку, братіку, не дай, Боже, щоб... Мати-заступниця нехай заступить! - промовляє Мелася, як почує Михайлові слова ті палкі і утривожиться такеньки, що аж з личенька спаде.

Отже, й кінець тут - далі що було й буде, не знаю, - не можу кламати, не знаючи сама. Вибачайте та бувайте здорові, та дай, Боже, нам, вам і мені, таку сестричку Меласю, щоб боронила та визволяла від усякого страшного ведмедя нас, вас та мене, що ми, може, змираємо й проти зайця-стрибача - як хоробрий.